



УКРАЇНСЬКА ЕКОНОМІКА ПІД ЧАС ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ РФ І В ПЕРІОД ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

UKRAINIAN ECONOMY DURING
THE MILITARY AGGRESSION OF THE RUSSIAN
FEDERATION AND IN THE PERIOD
OF POST-WAR RECONSTRUCTION

<https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.07.003>

УДК 327:339.923] ((4) + (5-11))

JEL: F01, F02, F20, F30

І.С. ПІЛЯЄВ, д-р політ. наук, канд. екон. наук, проф.,
провідний науковий співробітник сектору міжнародних фінансових досліджень
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
вул. Панаса Мирного, 26, 01011, Київ, Україна
e-mail: igor.piliaiev@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7509-3158>

ТРАНСФОРМАЦІЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У КОНТЕКСТІ НАСЛІДКІВ ПОВНОМАСШТАБНОГО РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ

Визначено і досліджено основні трансформаційні тренди глобалізації у контексті наслідків повномасштабного російського вторгнення в Україну, зокрема, щодо політизації та загрози біфуркації світового економічного і фінансового порядку, стратегічної автономізації ключових акторів світової політики й економіки, ізоляції та самоізоляції РФ від інституцій європейського і світового порядку, мінізації світової торгівлі тощо.

Ключові слова: глобалізація; російсько-українська війна; світовий порядок; міжнародна валютно-фінансова система; мінізація міжнародної торгівлі.

Ми переживаємо вкрай турбулентні часи, коли збіглися відразу кілька світових криз (паливна, продовольча, торговельна, економічна, інституційна, політична, безпекова, системна, ідеологічна), і це робить становище та перспективи будь-кого з глобальних акторів важко передбачуваними, утім відкриваючи кожному з них широкі можливості для багатфакторної гри.

Війна в Україні стала черговим потужним фактором («чорним лебедем»), що засвідчує кризу глобалізації у неоліберально-глобалістському її тлумаченні як процесу всесвітньої економічної, політичної та культурно-ціннісної інтеграції і уніфікації, — слідом за обранням Д. Трампа президентом США, Brexit і пандемією COVID-19. Як прогнозує багаторічний виконавчий директор-розпорядник глобального Інституту міжнародних фінансів (зі штаб-квартирою у Вашингтоні) Хун Тран, «нинішня криза ризикує викристалізувати боротьбу між Заходом і віссю «Росія — Китай» у нову «холодну

Ц и т у в а н н я: Піляєв І.С. Трансформація глобалізаційних процесів у контексті наслідків повномасштабного російського вторгнення в Україну. *Економіка України*. 2022. № 7. С. 03—20. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.07.003>

війну» — з гарячою війною в Україні, яка може загрожувати поширенню на навколишні країни, що є членами НАТО»¹.

За результатами онлайн-опитувань, проведених у квітні 2022 р. у 27 країнах, що представляють Європу, Азію, обидві Америки, Південну Африку і Австралію², міжнародною дослідницькою компанією Ipsos Global Advisor (зі штаб-квартирою в Парижі), у середньому 82% жителів планети вважають війну в Україні величезною або значною загрозою для всього світу. При цьому 61% зазначають, що це стосується їхньої країни. Уявлення про те, що власна країна стикається із значним ризиком, є найбільш поширеним у Японії (87%), Польщі (77%) і Південній Кореї (77%)³. Це є емпіричним свідченням потужного впливу російсько-української війни на геостратегічне, зокрема безпекове, геополітичне, економічне і фінансове, становище як тісно пов'язаних з Україною країн Європейського Союзу, так і географічно віддалених від неї розвинутих демократій Східної Азії, що перебувають у силових полях протистояння великих світових держав і мають неврегульовані довготривалі територіальні конфлікти з жорстко авторитарними сусідами (Японія — з Китаєм і Росією, Південна Корея — з Північною Кореєю).

До повномасштабного російського вторгнення в Україну більше половини пшениці, що постачалася нужденним країнам у рамках Всесвітньої продовольчої програми ООН, походило з України⁴. Також Україна традиційно є одним з провідних світових експортерів ячменю, кукурудзи, соняшникової олії. У результаті руйнування інфраструктури поставок і воєнної блокади Росією українських морських портів близько половини українського експорту зернових наразі не може потрапити до споживачів⁵, що послужило катализатором зростання світових цін на продовольство і, поряд із західними санкціями щодо постачання енергоносіїв та добрив з РФ і Білорусі, серйозно загострило глобальну продовольчу ситуацію: протягом 2022 р. чисельність людей у світі, які відчувають гостру нестачу продовольства, за даними Всесвітньої продовольчої програми ООН, може збільшитися на 47 млн осіб⁶. Десятки країн світу з низьким і середнім рівнями ВВП на душу населення опинилися перед викликами масштабного поширення недоїдання й голоду. Зокрема, війна прямо і дуже критично вразила продовольчу безпеку ряду країн Близького Сходу (Ємену, Лівану, Оману), Північної Африки (Єгипту, Мавританії,

¹ Tran H. The global economy will suffer from Russia sanctions, but not for long. *New Atlanticist*. 2022. Feb 24. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/the-global-economy-will-suffer-from-russia-sanctions-but-not-for-long/> (дата звернення: 25.05.2022).

² Опитування не проводилося на теренах колишнього СРСР і в КНР, але цілком очевидно, що російсько-українська війна потужно вплинула на становище відповідних країн через їх безпосередню участь у конфлікті або через те, що прямо зачіпає їх стратегічні інтереси.

³ Boyon N. 61% globally think the war in Ukraine poses a significant risk to their country. *Ipsos*. 2022. Apr 19. URL: <https://www.ipsos.com/en/war-in-ukraine-april-2022> (дата звернення: 12.05.2022).

⁴ Beasley D. The Ukraine war could leave hundreds of millions hungry around the world. *The Washington Post*. 2022. Mar 08. URL: <https://www.washingtonpost.com/opinions/2022/03/07/ukraine-war-hunger-united-nations-world-food-programme/> (дата звернення: 28.04.2022).

⁵ Farge E. Nearly 25 million tonnes of grain stuck in Ukraine, says UN food agency. *Reuters*. 2022. May 6. URL: <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-un-grains-idAFKCN2MS0PX> (дата звернення: 10.05.2022).

⁶ Beasley D. The Ukraine war could leave hundreds of millions hungry around the world. *The Washington Post*. 2022. Mar 08. URL: <https://www.washingtonpost.com/opinions/2022/03/07/ukraine-war-hunger-united-nations-world-food-programme/> (дата звернення: 28.04.2022).

Судану) і внутрішньоконтинентальної Азії (Монголії, Таджикистану) [1]. На переважній більшості країн світу з низьким і середнім рівнями доходу боляче позначилися непрямі наслідки війни, оскільки ці країни стикаються із значним зростанням вартості продовольства відносно власного ВВП.

Отже, **мета статті** — визначити і провести міждисциплінарний аналіз основних трендів трансформації глобалізаційних процесів у контексті наслідків повномасштабного російського вторгнення в Україну.

Виділимо декілька трендів такої трансформації.

1. Суцільна політизація.

2. Розпад спільного нормативно-правового, зокрема правозахисного, простору і нормативно-ціннісного порядку:

- стратегічна автономізація ключових акторів світової політики й економіки (США разом з англо-саксонськими країнами, ЄС, Китаю).
- ізоляція і самоізоляція Росії від ряду ключових інституцій («стовпів») європейського і світового порядку постбіполярної доби.

3. Тінізація міжнародної торгівлі.

4. Виграш компаній енергетичного сектору порівняно з компаніями у сфері високих технологій.

5. Тренд до створення альтернативної нинішній, як би паралельної, міжнародної валютно-фінансової системи. Загроза біфуркації світового економічного і фінансового простору.

Розглянемо ці тренди докладніше.

СУЦІЛЬНА ПОЛІТИЗАЦІЯ

Повномасштабне воєнне вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 р. призвело до всепрониклої, тотальної політизації — у дусі Realpolitik — глобального економічного порядку, усієї системи міжнародних економічних і валютно-фінансових відносин, посилює загрозу їх дихотомізації та біполяризації у дусі нової «холодної війни». Політична економія знову владно вступає у свої права⁷.

Загострення, аж до стану нової «холодної війни» і «війни за довіреністю», відносин між великими світовими гравцями, геостратегічної боротьби за світове економічне і фінансове лідерство призводить до превалювання геополітичних міркувань урядів над суто ринковими міркуваннями порівняльних переваг, короткострокової економічної та фінансової вигоди, що яскраво виявилось в кейсах Huawei Technologies Co. Ltd.⁸ і «Північного потоку-2».

⁷ Про значне підвищення інтересу американських науковців до системного аналізу взаємодії ринків і політики на фоні суттєвого посилення ролі держави в економічних процесах, зокрема, у контексті пандемії COVID-19, свідчить недавня фундаментальна монографія Дж. Хакера, О. Гертеля-Фернандеса, П. Пірсона і К. Телен «Американська політична економія: політика, ринки та влада», що вийшла у світ восени 2021 р. у видавництві Кембріджського університету [2].

⁸ Тим не менш, незважаючи на санкційні зусилля адміністрації Трампа проти цієї компанії, у другому кварталі 2020 р. Huawei стала найбільшим у світі продавцем смартфонів, уперше обігнавши Samsung (Pham Sh. Samsung slump makes Huawei the world's biggest smartphone brand for the first time, report says. *CNN Business*. 2020. Jul 30. URL: <https://edition.cnn.com/2020/07/30/tech/huawei-samsung-q2-hnk-intl/index.html> (дата звернення: 25.05.2022)).

Глобалізація стає надзвичайно вразливою від політичних рішень на державному і міждержавному рівнях. Ключові економічні рішення, навіть на корпоративному рівні, як, наприклад, у кейсі проблематичної купівлі Twitter І. Маском⁹, визначаються передусім політичними факторами. І великий бізнес, поза сумнівом, нині особливо ретельно розглядає політичні ризики, адже невизначеність щодо майбутніх політичних рішень може спричинити згубні наслідки для світової економічної динаміки.

РОЗПАД СПІЛЬНОГО НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО, ЗОКРЕМА ПРАВОЗАХИСНОГО, ПРОСТОРУ І НОРМАТИВНО-ЦІННІСНОГО ПОРЯДКУ

Стратегічна автономізація ключових акторів світової політики та економіки (США разом з англо-саксонськими країнами, ЄС і Китаю). Усі ці держави дедалі більше розглядають свою участь у процесі глобалізації з позицій «стратегічної автономії». Так, Вашингтону не подобається нормативно-правова регуляторна функція СОТ щодо міжнародного багатостороннього врегулювання торговельних суперечок (не з позицій американської гегемонії). В останні роки спостерігається значне зростання протекціонізму, про що свідчать перемога Трампа у 2016 р., американсько-китайські торговельні війни і Brexit. Якщо, наприклад, у СОТ була «епоха гіперглобалізації, то тепер вона остаточно минула»¹⁰.

У руслі цього тренда слід відзначити, зокрема, такі явища й процеси:

- блокування Сполученими Штатами Америки апеляційного органу СОТ. На фоні тривалого блокування — шляхом процедури ветування — з боку США призначень членів апеляційного органу СОТ (з 2011 р. і дотепер), що з грудня 2020 р. повністю зупинило його діяльність, спостерігається підірив ключової глобалізаційно-регулюючої функції СОТ — функції урегулювання торговельних суперечок між державами.

Фактично підірив СОТ, наприклад, через блокування Сполученими Штатами Америки призначення нових суддів до апеляційного органу, можна розглядати «як повернення годинника назад, до ери сили і справедливості, яка, на їхню думку, давно минула»¹¹. Прикметно, що США ветують призначення суддів до апеляційного органу СОТ з 2011 р., ще з часів Обами (адміністрація Трампа займала в цьому плані ще більш жорстку позицію). Придушуючи апеляційний орган Світової організації торгівлі, Вашингтон фактично стримує її здатність вирішувати суперечки. У даний час апеляційний орган СОТ узагалі не може розглядати апеляції через те, що термін повноважень його останнього члена завершився 30 листопада 2020 р.¹²,

⁹ Duffy C. Elon Musk pressured Twitter to give him access to a 'firehose' of data to evaluate bots. Now what? *CNN Business*. 2022. Jun 17. URL: <https://edition.cnn.com/2022/06/17/tech/elon-musk-twitter-bots/index.html> (дата звернення: 17.06.2022).

¹⁰ Henig D. Perspectives: There is no crisis of globalisation but governments might create one. *Borderlex*. 2022. May 11. URL: <https://borderlex.net/2022/05/11/perspectives-there-is-no-crisis-of-globalisation-but-governments-might-create-one/> (дата звернення: 25.05.2022).

¹¹ Johnson K. How Trump May Finally Kill the WTO. *Foreign Policy*. 2019. Dec 09. URL: <https://foreignpolicy.com/2019/12/09/trump-may-kill-wto-finally-appellate-body-world-trade-organization/> (дата звернення: 25.05.2022).

¹² Appellate Body. *World Trade Organization*. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/appellate_body_e.htm (дата звернення: 15.05.2022).

- автономні стратегії ЄС і пост-Brexit Великої Британії щодо повороту на Схід, у яких наголошується на пріоритетному значенні для них всебічного, зокрема торговельного, інвестиційного і технологічного, співробітництва з країнами Індострокеанського регіону¹³, за підтримання багатогранних, проте обумовлених геостратегічним суперництвом і відмінністю базових цінностей, відносин з Китаєм^{14, 15, 16};

- створення у вересні 2021 р. оборонного блоку AUKUS за участю Австралії, Великої Британії та США з метою стримування Китаю з одночасним витисненням Франції із зони впливу в Індострокеанському регіоні;

- розбудова Китаєм альтернативних багатосторонніх банків розвитку і геостратегічних інфраструктурних ініціатив (проектів)¹⁷.

Ізоляція та самоізоляція Росії від ряду ключових інституцій («стовпів») європейського і світового порядку постбіполярної доби. На відміну від «стратегічної автономії» у процесах глобалізації США, ЄС і Китаю, Росія після того, як 15 грудня 2021 р. відкрито кинула виклик усьому глобальному світопорядку, що склався після закінчення «холодної війни»¹⁸, і особливо після початку свого повномасштабного вторгнення в Україну, фактично взяла курс на повний розрив з інституціями і нормативним порядком постбіполярної епохи. Повномасштабне російське вторгнення в Україну майже негайно спричинило колективне рішення п'яти посткомуністичних держав, які входять до ЄС, — Болгарії, Польщі¹⁹, Румунії, Словаччини і Чехії — розпочати вихід з членства і будь-якої діяльності Міжнародного інвестиційного банку (МІБ) і Міжнародного банку економічного співробітництва (МБЕС), які є міждержавними багатосторонніми банками розвитку, що залишилися від розформованої у 1991 р. Ради економічної взаємодопомоги, інституційного формату, за допомогою якого Москва за біполярної доби здійснювала гегемонію і контроль за процесами економічної інтеграції країн так званого «світового соціалістичного табору». Держави-заявниці рішуче висловили намір «не допустити, щоб інститути радянських часів, які визнають Росію своїм найбільшим акціонером, обходили дію санкцій Європейського Союзу»²⁰.

¹³ На Індострокеанський регіон та Європу нині припадає понад 70% світової торгівлі товарами і послугами й понад 60% потоків прямих іноземних інвестицій.

¹⁴ Trade Policy Review — An Open, Sustainable and Assertive Trade Policy. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Brussels, European Commission, 2021. Feb 18. URL: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2021/february/tradoc_159438.pdf

¹⁵ The EU strategy for cooperation in the Indo-Pacific. Joint Communication to the European Parliament and the Council. Brussels, European Commission, 2021. Sept 16. 17 p. P. 1. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/jointcommunication_indo_pacific_en.pdf

¹⁶ Global Britain in a competitive age: The Integrated Review of Security, Defence, Development and Foreign Policy. HM Government, March 2021. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/975077/Global_Britain_in_a_Competitive_Age_the_Integrated_Review_of_Security_Defence_Development_and_Foreign_Policy.pdf

¹⁷ Докладніше про це далі в статті.

¹⁸ У цей день Кремль висунув безпрецедентний з часів завершення «холодної війни» ультиматум США і НАТО в дусі політики з позиції сили, передавши Державному департаменту США (через помічницю держсекретаря в справах Європи і Євразії К. Донфрід) російські проекти договорів РФ із США і НАТО про «взаємні гарантії безпеки». МЗС РФ опублікувало зазначені документи 17 грудня 2021 р.

¹⁹ Польща не є членом МІБ.

²⁰ Five eastern EU states to quit Soviet-era banks. *Reuters*. 2022. Mar 02. URL: <https://www.reuters.com/article/ukraine-crisis-easteuropa-banks-idINL8N2V571A> (дата звернення: 12.05.2022).

Незважаючи на те, що ці банки за членством і масштабом операцій є непорівнянними з МБРР, АБР чи АБП (на кінець 2021 р. активи МІБ становили 1,8 млрд євро, а МБЕС — 776 млн євро), вони мали неабияке символічне значення для Кремля як міжнародні фінансові інституції з генетичною пам'яттю про колишню гегемонію радянської наддержави, у яких найбільшим акціонером виступає Росія. Наразі єдиною з держав ЄС членство в зазначених банках зберігає лише Угорщина (прикметно, що у 2019 р. штаб-квартира МІБ переїхала з Москви до Будапешта). Іншими членами, крім самої Росії, залишаються В'єтнам, Куба і Монголія. Масовий вихід з членства, поряд з різким погіршенням фінансового рейтингу РФ як головного акціонера, призвів до обвалу довгострокових рейтингів емітента і незабезпечених боргів у обох банків²¹, отже, фактично перетворивши їх на ізгоїв світового фінансового ринку.

У лютому 2022 р. Рада Європи засудила визнання РФ незалежності так званих «ДНР/ЛНР», а також вторгнення в Україну. Комітет міністрів РЄ 25 лютого 2022 р. призупинив представництво Росії в організації; 15 березня 2022 р. Генеральний секретар Ради Європи отримав офіційне повідомлення про вихід РФ з організації, а також інформацію про намір денонсувати Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (Європейську конвенцію з прав людини); уже 16 березня 2022 р. Парламентська асамблея Ради Європи (ПАРЄ) проголосувала за вихід Росії з РЄ через те, що РФ вчинила «грубі порушення Статуту Ради Європи»²². Росія брала участь у роботі Ради Європи з 1996 р. Показово також, що Білорусь, котра виступає наразі молодшим союзником Росії в агресії проти України, розширила кількість кримінальних статей, за які належить смертна кара, включаючи замах на теракт, зокрема на вбивство державного чи громадського діяча. Відповідні поправки до кримінального кодексу затверджено парламентом і президентом РБ і набули чинності 28 травня 2022 р.²³ Тим самим найближчий союзник Росії і суб'єкт Союзної з РФ держави кинув, за безсумнівної підтримки Москви, зухвалий виклик активно підтримуваному ЄС і Радою Європи глобальному тренду стосовно повної заборони смертної кари, що підриває один з основоположних принципів європейського правозахисного простору постбіполярної доби.

Показовим щодо глобального розкладу сил у геостратегічному протистоянні Заходу і Росії є те, що 7 квітня 2022 р. Генеральна асамблея ООН проголосувала за виключення Росії з Ради з прав людини — допоміжного, але впливового правозахисного органу ООН. Рішення підтримали 93 із 193 дер-

²¹ Зокрема, Moody 16 березня 2022 р. понизило відповідні рейтинги МІБ з А3 до Ba1 (International Investment Bank (IIB) — Moody's downgrades International Investment Bank's (IIB) ratings to Ba1; ratings placed on review for further downgrade. *Yahoo! Finance*. 2022. Mar 17. URL: <https://finance.yahoo.com/news/international-investment-bank-iib-moodys-095506577.html> (дата звернення: 19.05.2022)).

²² Тарасовський Ю. Росію виключили з Ради Європи за війну проти України. *Forbes*. 2022. 16 бер. URL: <https://forbes.ua/news/rosiyu-viklyuchili-z-radi-evropi-za-viynu-proti-ukraini-16032022-4690> (дата звернення: 10.05.2022).

²³ Сотников Д. Лукашенко ввел в Беларуси смертную казнь за покушение на теракт. *Русская редакция Deutsche Welle*. 2022. 18 мая. URL: <https://www.dw.com/ru/lukashenko-vvel-smertnyu-kazn-za-pokushenie-na-terakt/a-61834966> (дата звернення: 19.05.2022).

жав — членів ООН²⁴. МЗС РФ 17 травня 2022 р. заявило про вихід Росії з Ради держав Балтійського моря через «монополізацію даного майданчика країнами Заходу на шкоду російським інтересам»²⁵. А наступного дня досі нейтральні держави — члени зазначеної Ради Фінляндія і Швеція офіційно подали заявки на членство в НАТО, що перетворює регіон Балтійського моря на суцільну зону жорсткого силового протистояння між НАТО і Росією.

За явною вказівкою Кремля спікер Держдуми РФ В. Володін уже доручив профільним комітетам палати вивчити питання про доцільність присутності Росії у Світовій організації торгівлі, Міжнародному валютному фонді та Всесвітній організації охорони здоров'я. Віце-спікер Держдуми РФ від правлячої партії «Єдина Росія» П. Толстой 17 травня 2022 р. закликав вийти з ВООЗ, СОТ²⁶ і скасувати Болонську систему²⁷. Таким чином, зазначений вихід уже в короткостроковій перспективі виглядає дуже ймовірним. Радше за все, Кремль має намір підірвати універсальний характер і глобальну роль вищезгаданих інституцій у системі глобального регулювання торгівлі, валютно-фінансових відносин і охорони здоров'я, ураховуючи всеосяжний вплив ужитих з початку 2020 р. протипандемічних заходів на світову економіку й безпеку.

Отже, фактично російсько-українська війна спричинила розпад спільного нормативно-правового, зокрема правозахисного, простору, що склався в Європі й світі після завершення «холодної війни». А це сформувало потужний негативний вплив на діловий, у тому числі інвестиційний, клімат не лише в Росії, а й у глобальному вимірі.

Як кризовий симптом сучасного стану глобалізації можна розглядати перехід у відносинах світових держав від безадресних переважно економічних регуляторів до стратегічних адресних санкцій (адресно-санкційних регуляторів). При цьому слід ураховувати, що в країнах, які не підтримали санкції Заходу проти Росії як країни-агресора, що зазіхнула на фундаментальні основи новітнього світопорядку з його сакралізованим принципом непорушності кордонів і територіальної цілісності суверенних держав — членів ООН, проживає дві третини населення світу²⁸. Це, зокрема, Китай, Індія, Пакистан, Іран, Бразилія, Південно-Африканська Республіка, тобто держави з потужними економічними і військовими потенціалами, фінансовими й людськими ресурсами. Хоча окремі, передусім державні та великі Hi-Tech-компанії походженням з більшості цих країн (зокрема, ряд провідних

²⁴ Генасамблея ООН призупинила роботу Росії у Раді з прав людини. *Радіо Свобода*. 2022. 07 квіт. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-henasambleya-oon-vyklyuchyla-rosiyu-iz-rady-z-prav-lyudyny/31791428.html> (дата звернення: 28.04.2022).

²⁵ Росія залишає Раду держав Балтійського моря, — МЗС РФ. *Фокус*. 2022. 17 трав. URL: <https://focus.ua/uk/world/515901-rosiya-pokidaet-sovet-gosudarstv-baltiyskogo-morya-mid-rf> (дата звернення: 25.05.2022).

²⁶ Росія хоче вийти з СОТ та ВООЗ. *Європейська правда*. 2022. 17 трав. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/05/17/7139582/> (дата звернення: 25.05.2022).

²⁷ В Госдуме РФ предложили лишить студентов возможности учиться и работать за рубежом. *Информационное агентство Guildhall*. 2022. 17 мая. URL: <https://ghall.com.ua/2022/05/17/v-gosdume-rf-predlozhili-lishit-studentov-vozmozhnosti-uchitsya-i-rabotat-za-rubezhom/> (дата звернення: 25.05.2022).

²⁸ What does the Ukraine crisis mean for the US? *Economist Intelligence Unit*. 2022. Apr 12. URL: <https://www.eiu.com/n/what-does-the-ukraine-crisis-mean-for-the-us> (дата звернення: 12.05.2022).

державних компаній та інституцій КНР), відмовляються від співпраці з РФ, щоб не втратити західні ринки.

Як свідчать опитування громадської думки, громадяни ряду країн Південно-Східної Європи (наприклад, Греції, Сербії, Молдови) переважно або значною мірою (як в Угорщині або Франції) критично налаштовані до політики Заходу і НАТО щодо війни в Україні, що обумовлює стриману або навіть пасивну (Сербія, Молдова) позицію відповідних держав стосовно санкцій проти РФ як держави-агресора. Так, опитування, проведене однією з провідних соціологічних агенцій Греції Кара Research після лютого 2022 р. російського вторгнення, показало, що лише 45% греків підтримують Україну. При цьому близько 75% респондентів засудили позицію президента Росії В. Путіна, але понад 60% також критикували і президента України В. Зеленського²⁹. За результатами квітневого 2022 р. соціологічного дослідження групи IMAS (Кишинів), 43,6% молдован вважають винуватцями початку війни РФ проти України президента України В. Зеленського, НАТО і Захід, натомість 41,6% — РФ або її президента; 7,5% вважають винними в розв'язанні війни всіх перелічених суб'єктів політики³⁰. Президент Сербії А. Вучич 17 квітня 2022 р. на зустрічі з послом Росії у Белграді заявив, що «на своєму європейському шляху Сербія зберегатиме традиційні дружні та партнерські відносини з Росією та Китаєм»³¹. Крім культурно-історичних причин, визначальну роль у цьому відіграє енергозалежність зазначених країн від Росії. Наприклад, 2021 р. Сербія забезпечувала лише 15% споживання газу з власних джерел, а решту 85% імпортувала в основному з Росії³², тоді як Молдова 100% газу для потреб своєї економіки й населення отримувала з Росії³³. Прикметно також, що жодна з пострадянських держав, крім країн Балтії, не підтримала санкції США і ЄС проти Росії у відповідь на її повномасштабне військове вторгнення в Україну, розпочате 24 лютого 2022 р.

На відміну від солідарної позиції демократій розвинутих країн (США, ЄС, англо-саксонські країни, Японія, Південна Корея) щодо ізоляції Росії, великі демократії Глобального Півдня, такі як Індія або Південно-Африканська Республіка, загалом «хеджують свої ставки, вважаючи, що неприєднання найкраще відповідає їх інтересам»³⁴. Незважаючи на довгострокові ризи-

²⁹ In Greece, Russia Sympathies Die Hard Despite Ukraine War. *Agence France-Presse*. 2022. Mar 12. URL: <https://www.voanews.com/a/in-greece-russia-sympathies-die-hard-despite-ukraine-war-/6481936.html> (дата звернення: 25.05.2022).

³⁰ Ткачук Б. Понад 43% громадян Молдови вважають, що винуватцями війни в Україні є Захід, НАТО та Київ. *Hromadske.ua*. 2022. 20 квіт. URL: <https://hromadske.ua/posts/ponad-43-gromadyan-moldovi-vvazhayut-sho-vinuvatcem-vijni-v-ukrayini-ye-zahid-nato-ta-kiyiv> (дата звернення: 25.05.2022).

³¹ Vučić se sastao sa Bocan-Harčekom: Razgovor o daljem razvoju srpsko-ruskih bilateralnih odnosa. *Pink.rs*. 2022. 17 апр. URL: <https://pink.rs/politika/394347/vu%C4%8Di%C4%87-se-sastao-sa-bocan-har%C4%8Denkom:-razgovor-o-daljem-razvoju-srpsko-ruskih-bilateralnih-odnosa> (дата звернення: 25.05.2022).

³² Грујица А. Може ли се без руског гаса, каква је судбина НИС-а и шта чека пољопривреднике. *ББЦ новинар*. 2022. 18 апр. URL: <https://www.bbc.com/serbian/cyr/srbija-61120340> (дата звернення: 25.05.2022).

³³ Молдова без російського газу. За що може мститись Кремль і яка роль України. *BBC News. Україна*. 2021. 26 жов. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-59052145> (дата звернення: 12.05.2022).

³⁴ Faiola A., Wroughton L. Outside the West, Putin is less isolated than you might think. *The Washington Post*. 2022. Mar 10. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2022/03/10/putin-india-brazil-south-africa-eritrea-belarus/> (дата звернення: 12.05.2022).

ки, пов'язані з амбіціями Китаю щодо регіонального лідерства, у демократичній Індонезії, наприклад, думка еліти щодо зростаючої потуги КНР загалом є досить оптимістичною, оскільки Пекін розглядається насамперед як партнер з швидкого економічного розвитку [3].

Особливу увагу слід звернути на те, що сучасна історія не підтверджує сталого зв'язку між розвитком демократії та економічним зростанням. За 30 років, що минули з початку епохи «тріумфу демократії» (неоліберального «кінця історії», за Ф. Фукуямою), «ніде в так званому Західному світі не з'явилося жодної нової заможної демократії» [3]. Навіть такі колись багатобіччі економіки, як Мексика чи Угорщина, продовжують залишатися країнами з середніми доходами, а колись енергійні демократії Бразилії та Польщі сьогодні виглядають хиткими і піддаються гострій критиці з боку правозахисних інституцій. Те саме стосується і країн Сходу. Японія, Південна Корея і Тайвань були єдиними заможними демократіями в Азії наприкінці «холодної війни». Такими вони залишаються і сьогодні. Адаже Гонконг і Сінгапур хоча і є багатими політіями, але в цілому не вважаються, з точки зору західного лібералізму, демократичними. Виходячи з цього режими багатьох «напівдемократій» (на кшталт Мексики, Перу, Таїланду тощо) і відверто авторитарні режими намагаються балансувати між збереженням тісних економічних зв'язків з Китаєм і Росією та позицією Заходу щодо «стримування» КНР і кардинального згортання співпраці з країною-агресором через повномасштабну війну в Україні. Адаже таке балансування дозволятиме зазначеним режимам і далі розраховувати на відносно задовільне економічне зростання і перспективи соціального розвитку.

Щодо заміщення західних компаній, котрі масово залишили й залишають російський ринок, то на їх місце з країн Сходу і Півдня приходять, як правило, не першокласні великі компанії, а невеличкі або середні фірми, передусім з Китаю, що не плекають амбіцій просування на ринки західних розвинутих країн. Тим самим російський ринок продовжує занепадати, оскільки неспроможний компенсувати величезні втрати від уходу західних компаній, інвестицій і технологій, зокрема, у сфері high-tech, електроніки, фінансових послуг тощо. Також для поведінки великих компаній Сходу, особливо тих, що намагаються зміцнити свої позиції на світових ринках, дедалі характернішою стає практика «самосанкціонування», коли компанія самостійно, навіть за відсутності прямих санкційних заборон, приймає рішення про утримання від ділових контактів (чи навіть про їх розрив) з компаніями (установами) підсанкційної країни. Після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну так роблять, зокрема, китайські та індійські державні (флагманські) компанії у стратегічних галузях економіки і фінансів (наприклад, контрольований Пекіном Азійський банк інфраструктурних інвестицій призупинив реалізацію своїх проектів у Росії та Білорусі, Китайська академія наук (Академія наук КНР), як заявив у квітні цього року президент РАН О. Сергеев, фактично призупинила свою співпрацю з РАН³⁵, індійський банк HDFC відмовився кредитувати індійську нафтопе-

³⁵ Азарова М. Президент РАН заявил о «паузе» в сотрудничестве российских и китайских учёных. *Naked Science*. 2022. 14 апр. URL: <https://naked-science.ru/article/media/president-ran-zayavil> (дата звернення: 28.04.2022).

реробну компанію Nayara, 49% акцій якої належать підсанкційному російському гіганту «Роснефть»³⁶).

Після початку широкомасштабної агресії Росії Китай у рамках своєї стратегічної ініціативи «Один пояс, один шлях» активізував пошук альтернативних трансконтинентальних маршрутів для своїх вантажних перевезень у обхід Росії. КНР 13 квітня 2022 р. запустила вантажний (контейнерний) залізничний маршрут до Німеччини. По ньому потяги зможуть дійхати до німецького міста Мангейм у обхід Росії. Після перевалки контейнерів у порту Говсан потяг буде відправлений до грузинського порту Поті, а згодом доставлений до Європи Чорним морем. Маршрут проходить через Казахстан, Азербайджан, Румунію, Угорщину, Словаччину і Чехію, перетинаючи Каспійське та Чорне моря за допомогою комбінованих залізничних і морських перевезень³⁷.

По суті, стратегічні інтереси (міркування) стосовно, зокрема, забезпечення енергетичної та оборонної безпеки Китаю в умовах американо-британської стратегії його «оточення й стримування» переважають лише у відносинах КНР з Росією в енергетичному секторі (імпорт газу і нафти) й воєнно-технічній сфері. У всіх інших, наприклад в ІТ-галузі, економічні інтереси переважають, адже обсяги і можливості західних ринків у десятки разів перевищують параметри російського ринку.

Китай фактично демонструє жорсткість щодо Заходу у сфері політики, проте виявляє прохолодність до Росії у сфері економіки. Зокрема, заслуговує на увагу те, що Китай дуже динамічно переходить від мінерального палива на альтернативні відновлювальні джерела енергії (сектору нової енергетики): сонячної енергетики, вітрогенераторів, наноматеріалів для суперконденсаторів тощо. Однак при оцінюванні впливу західних санкцій проти Росії як держави-агресора на ділову (зовнішньоекономічну) поведінку китайських компаній слід урахувувати, що кожна провінція Китаю має свій стиль економічної та промислової політики.

Отже, зважаючи на викладене, санкції проти Росії як держави-агресора можуть мати лише обмежений ефект і навряд чи зумовлять кардинальну зміну неоімперського, агресивно-експансіоністського курсу Кремля.

ТІНІЗАЦІЯ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ (ОБХІД САНКЦІЙ, ЗАПРОВАДЖЕННЯ ТОРГІВЛІ ЗА КРИПТОВАЛЮТУ ТОЩО)

У зв'язку з безпрецедентними санкціями, накладеними світовою демократичною спільнотою на Росію, також слід очікувати стрімкого, масованого і тривалого посилення тінізації багатьох сфер міжнародних економічних і валютно-фінансових відносин. Зокрема, довготривале ухилення Північної Ко-

³⁶ Колдомасов І. ЗМІ: банки відмовляються кредитувати індійського нафтопереробника Роснефті. *Економічна правда*. 2022. 11 квіт. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/04/11/685592/> (дата звернення: 10.05.2022).

³⁷ Китай запустив новий маршрут до Німеччини. *Rail.insider*. 2022. 18 квіт. URL: <https://www.railway.supply/uk/kitaj-zapustiv-novij-zaliznichnij-marshrut-do-nimechchini/> (дата звернення: 25.05.2022).

реї від санкцій, накладених Радою Безпеки ООН, США, ЄС, Південною Кореєю, Японією й Австралією у зв'язку з північнокорейською ракетно-ядерною програмою, вказує росіянам на вже опробовані шляхи обходу санкцій за допомогою «мереж фіктивних компаній, шпигунів, кіберзлочинців і китайських банків, що допомагає підтримувати режим Пхеньяна на плаву»³⁸. Як виявило недавнє розслідування, російський державний концерн «Калашников», що входить до держкорпорації «Ростех», продає пневматичну зброю в США під іншими брендами в обхід санкцій, хоча активи концерну за кордоном заблокували ще після окупації Криму і частини Донбасу у 2014 р., а фізичним і юридичним особам США, Євросоюзу, Канади та ряду інших країн заборонили з ним співпрацювати³⁹.

Центральноафриканська Республіка, другою у світі після Сальвадору, зробила біткоїн офіційним платіжним засобом⁴⁰. Не важко здогадатися, що біткоїн буде використано для тінювих і відверто кримінальних масштабних ділових операцій з підсанкційними товарами і в інтересах підсанкційних країн, аби обійти валютний контроль з боку ФРС, Європейського центрального банку, МВФ тощо.

Тим часом стрімке поширення децентралізованих фінансових послуг на базі криптовалют викликає зростаюче занепокоєння в законодавців і регулюючих органів, що свідчить про можливе вжиття владою (у тому числі США та ЄС) на національному, міждержавному і наднаціональному рівнях жорстких заходів нагляду у цій сфері⁴¹. Зокрема, інституції ЄС наразі завершують обговорення базового законодавчого тексту для європейських цифрових ринків — Пропозиції Європейського парламенту та Ради ЄС щодо Регламенту стосовно ринків криптоактивів, яким передбачено посилення ролі незалежного Європейського органу з цінних паперів і ринків (European Securities and Markets Authority — ESMA) у нейтралізації найбільш значних ризиків, пов'язаних з криптоактивами: шахрайства, кібератак, маніпулювання ринком та інших протиправних практик⁴².

³⁸ Davies Ch. North Korea's sanctions evasion points way for Russians to bypass the West. *Financial Times*. 2022. Apr 21. URL: <https://www.ft.com/content/10a5fcb0-8777-4d48-aa0b-630f671ed3c1> (дата звернення: 28.04.2022).

³⁹ Денков Д. Як російський «Калашников» продає зброю в США в обхід санкцій. *Економічна правда*. 2022. 04 трав. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/05/4/686595/> (дата звернення: 12.05.2022).

⁴⁰ Павлиш О. ЦАР другою у світі зробила bitcoin офіційним платіжним засобом. *Економічна правда*. 2022. 28 квіт. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/04/28/686364/> (дата звернення: 12.05.2022).

⁴¹ Mejdrieh K. Crypto-based 'shadow financial market' spooks regulators. *Politico*. 2021. Jul 02. URL: <https://www.politico.com/news/2021/07/24/shadow-financial-market-spooks-regulators-500696> (дата звернення: 28.04.2022).

⁴² Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on Markets in Crypto-assets, and amending Directive (EU) 2019/1937. *European Commission*. 2020. Sept 24. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020PC0593> (дата звернення: 28.04.2022).

ВИГРАШ КОМПАНІЙ ЕНЕРГЕТИЧНОГО СЕКТОРУ ПОРІВНЯНО З КОМПАНІЯМИ У СФЕРІ ВИСОКИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Імовірно, цей тренд можна віднести до коротко- або середньострокових. У травні 2022 р. найбільша за видобутком і запасами нафти компанія планети, національна нафтова компанія Саудівської Аравії Saudi Aramco, стала найдорожчою компанією у світі. Її вартість зросла на 30% у зв'язку з підвищенням світових цін на нафту, а капіталізація склала 2,43 трлн дол. З 2020 р. найдорожчою компанією світу була Apple, і ще в січні 2022 р. її вартість перевищувала 3 трлн дол. Проте відтоді котирування компанії втратили близько 16%, і в травні 2022 р. її капіталізація склала 2,41 трлн дол.⁴³

Основний фондовий індекс NASDAQ, що відображає динаміку курсів цінних паперів понад 3000 американських і неамериканських високотехнологічних компаній, у середині червня 2022 р. складав лише 67,2% від аналогічного показника на початок року⁴⁴. Фондовий же індекс S&P 500 Information Technology⁴⁵, що охоплює акціонерні компанії у секторі інформаційних технологій, включені до кошику 500 акціонерних компаній США з найбільшою капіталізацією, на середину червня 2022 р. втратив 29,5% від аналогічного показника на початок поточного року⁴⁶.

Експерти вважають, що енергетичні компанії виграють на тлі інфляції та обмеженої пропозиції на ринку енергоносіїв. «У багатьох технологічних та інших високотехнологічних компаніях нині йде панічний продаж акцій, а гроші з цих активів, схоже, направляються і на енергетику, яка сьогодні є вигідною з огляду на ціни на ринку», — заявив американський інвестиційний стратег Т. Гріскі⁴⁷.

Чим вищими є облікові ставки ФРС, тим більше інвестори дисконтують вартість майбутніх потоків доходів від технологічних компаній і знижують ціни на їх акції. Разом з тим, за даними глобального опитування 750 генеральних і виконавчих директорів компаній в основному з Північної та Латинської Америки, Азії та Європи, проведеного в травні 2022 р. глобальною неурядовою діловою й дослідницькою асоціацією Conference Board⁴⁸, саме у впровадженні високих технологій більшість топ-менеджерів світу вбачають ключ до довгострокового зростання: 58% називають цифрову

⁴³ Vlastelica R., Turner M. Saudi Aramco Becomes World's Most Valuable Stock as Apple Drops. *Bloomberg*. 2022. May 11. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-05-11/saudi-aramco-becomes-world-s-most-valuable-stock-as-apple-drops> (дата звернення: 12.05.2022).

⁴⁴ NASDAQ Composite Index (COMP). *Nasdaq*. 2022. Jun 17. URL: <https://www.nasdaq.com/market-activity/index/comp> (дата звернення: 20.06.2022).

⁴⁵ Належить компанії Standard & Poor's і нею ж складається.

⁴⁶ S&P 500 Information Technology Overview. *S&P Dow Jones Indices*. 2022. Jun 16. URL: <https://www.spglobal.com/spdji/en/indices/equity/sp-500-information-technology-sector/#overview>

⁴⁷ Vlastelica R., Turner M. Saudi Aramco Becomes World's Most Valuable Stock as Apple Drops. *Bloomberg*. 2022. May 11. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-05-11/saudi-aramco-becomes-world-s-most-valuable-stock-as-apple-drops> (дата звернення: 12.05.2022).

⁴⁸ Асоціація заснована в 1916 р. Її членами є понад 1000 державних і приватних корпорацій та інших організацій з 60 країн світу. Штаб-квартира асоціації знаходиться в Нью-Йорку.

трансформацію частиною своїх інвестиційних планів — це найвищий пріоритет серед виявлених глобальним опитуванням довгострокових завдань бізнесу. При цьому 43% опитаних мають намір збільшити автоматизацію своїх компаній⁴⁹.

ТРЕНД СТВОРЕННЯ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ НИНІШНЬОЇ, ЯК БИ ПАРАЛЕЛЬНОЇ, МІЖНАРОДНОЇ ВАЛЮТНО-ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

В умовах безпрецедентної для XXI ст. геополітичної конфронтації, спричиненої повномасштабним російським вторгненням в Україну, 83% опитаних у світовому масштабі топ-менеджерів побоюються відродження конкуруючих економічних блоків. При цьому 60% керівників компаній США очікують економічного розколу світу протягом наступних 5—10 років⁵⁰. Загроза бифуркації світового економічного та фінансового простору⁵¹ є дійсно реальною. Проте це можливо, на нашу думку, лише в разі кардинального посилення не тільки американських, а й у цілому західних санкцій проти Китаю, що, у свою чергу, є ймовірним або за кардинального загострення конфлікту навколо Тайваню, його переростання в гарячу фазу, або за грубого й масштабного порушення Китаєм у стратегічних секторах західних санкцій проти Росії. Адже частка РФ у світовому ВВП (за паритетом купівельної спроможності та з урахуванням сектору тіньової економіки, який оцінюється в 36,5% ВВП РФ⁵²), не перевищувала 3,4% порівняно з 18,4% у Китаю⁵³. За офіційними ж даними Світового банку, Росія становить лише 1,31% світової економіки⁵⁴.

⁴⁹ Survey: Global C-Suites Feel the Strain of War in Ukraine, with Most CEOs Now Predicting Recession and Fears over Cyber Attacks Escalating. *The Conference Board*. 2022. Jun 17. URL: <https://www.conference-board.org/press/c-suite-outlook-mid-year> (дата звернення: 20.06.2022).

⁵⁰ Там само.

⁵¹ Термін «бифуркація» (від лат. bifurcus — «роздвоєний») є, на наш погляд, найбільш влучним для характеристики загрози роздвоєння єдиного глобального міжнародного економічного і фінансового порядку, що значно посилилася після початку повномасштабної російської агресії проти України. Адже цей термін понятійно вбирає і момент проходження певної «точки неповернення», переломного моменту до нового стану системи, і її якісну метаморфозу через роздвоєння, біполяризацію чи фрагментацію на декілька різних частин і дезінтеграцію. Отже, бифуркація системи не обов'язково означає її розпад, дезінтеграцію. Навпаки, вона може означати консолідацію елементів системи навколо двох атракторів, або «точок складання», в особі старої та нової світових наддержав — США і Китаю. При цьому може зберігатися взаємодія конкуруючих блоків у рамках старих інституцій глобальної економічної та фінансової системи, таких як МВФ, Світовий банк, СОТ, ЮНІДО тощо. І глобальна система може набути в такому стані бифуркації навіть більшої рівноваги, як це було з біполярною системою світопорядку, де фактор ядерного стримування двох полюсів сили протягом кількох десятиліть запобігав скочуванню системи в стан світової війни.

⁵² Russia's Informal Economy Size. Informal Economy Size as a Percentage of GDP (%). *World Economics*. URL: <https://www.worldeconomics.com/Informal-Economy/Russia.aspx> (дата звернення: 26.05.2022).

⁵³ Russia's Share of Global GDP. Percentage Share of Global GDP in 2021. *World Economics*. URL: <https://www.worldeconomics.com/Share-of-Global-GDP/Russia.aspx> (дата звернення: 26.05.2022).

⁵⁴ Russia GDP. *Trading Economics*. URL: <https://tradingeconomics.com/russia/gdp> (дата звернення: 25.05.2022).

Побоювання значної частини західних еліт щодо загрози формування потужного китайсько-російського антизахідного блоку як наслідок санкційної ізоляції російського агресора висловила головна суперниця президента Е. Макрона на президентських виборах у Франції лідерка ультраправої партії «Національне об'єднання» М. Ле Пен, яка в другому турі (24 квітня 2022 р.) отримала 41,46% голосів. Виступаючи за санкції та воєнну підтримку України, Ле Пен, утім, висловила свою незгоду «щодо блокування імпорту російського газу і нафти, оскільки це завдасть багато шкоди французькому народу (і що) матиме катастрофічні наслідки». У цьому контексті вона наголосила на важливості політичного планування в середньо- і довгостроковій перспективі, позаяк «Росія та Китай завтра стануть економічною, валютною і навіть військовою наддержавою, яка становитиме небезпеку для Заходу, Європи і Франції»⁵⁵.

Є всі підстави вважати, що у більш гнучкий спосіб до таких дій щодо підриву глобальної ролі зазначених інституцій може приєднатися Китай. Досить прикметною в цьому зв'язку є заява постійного представника КНР при ООН Чжан Цзюня про те, що «довільне заморожування валютних резервів інших країн... є порушенням суверенітету та рівносьним перетворенню економічної взаємозалежності на зброю»⁵⁶. За його словами, такі практики «підривають фундамент світової економічної стабільності та вносять нові невизначеності й ризики в міжнародні відносини»⁵⁷. Отже, слід очікувати, що санкційне заморожування активів РФ як країни-агресора в західних банках після повномасштабного російського вторгнення в Україну значно посилить активність Пекіна щодо створення, за сприяння інших країн — учасниць ШОС і БРІКС, якщо не альтернативної Бреттон-Вудській, то принаймні автономної від неї глобальної валютно-фінансової системи. Інституційними інструментами такої системи в коротко- і середньостроковій перспективі можуть виступити:

- заснований у 2014 р. в рамках трансконтинентальної інфраструктурної ініціативи КНР «Один пояс, один шлях» міждержавний Азійський банк інфраструктурних інвестицій (Asian Infrastructure Investment Bank — АІІВ) зі статутним капіталом у 100 млрд дол., ініційований, контрольований і фактично керований Китаєм [4], загальна кількість дійсних членів якого зросла до 89, а з перспективними членами (серед яких, зокрема, Кувейт, Марокко, Південно-Африканська Республіка, Аргентина, Чилі) — до 105⁵⁸;

Новий банк розвитку БРІКС (НБР БРІКС) зі штаб-квартирою в Шанхаї, створений у жовтні 2015 р. за спільної ініціативи й участі держав — членів

⁵⁵ Vély Y. Emmanuel Macron à Marine Le Pen: «Vous dépendez du pouvoir russe et de monsieur Poutine». *Paris Match*. 2022. Avr 20. URL: <https://www.parismatch.com/Actu/Politique/Debat-de-l-entre-deux-tours-Macron-a-Le-Pen-Vous-dependez-du-pouvoir-russe-et-de-Vladimir-Poutine-1800884> (дата звернення: 12.05.2022).

⁵⁶ Chinese envoy says early conflict resolution key to ending humanitarian crisis in Ukraine. *Xinhuanet*. 2022. Apr 20. URL: <https://english.news.cn/20220420/5e19f9e164fc4b6bb39f1c121179828f/c.html> (дата звернення: 25.05.2022).

⁵⁷ Там само.

⁵⁸ Офіційні дані Азійського банку інфраструктурних інвестицій на 11 лютого 2022 р. див.: Members and Prospective Members of the Bank. *Asian Infrastructure Investment Bank*. 2022. Feb 11. URL: <https://www.aiib.org/en/about-aiib/governance/members-of-bank/index.html> (дата звернення: 21.04.2022).

БРІКС (Бразилія, Індії, Китаю, ПАР і Росії) для фінансування інфраструктурних проєктів і проєктів сталого розвитку в цих та інших країнах, що розвиваються, з розподіленим капіталом у сумі 50 млрд дол. і сукупним дозволенням до випуску капіталом у сумі 100 млрд дол.;

Угода про резерв для надзвичайних обставин держав — членів БРІКС (the Contingency Reserve Arrangement). Ідеться про пул цих країн ресурсним обсягом 100 млрд дол., створений за угодою, підписаною ними у м. Фортале-за (Бразилія) 15 липня 2014 р., що набула чинності в липні 2015 р. У рамках угоди передбачається підтримка через забезпечення ліквідності та запобіжні інструменти у відповідь на чинні або потенційні короткострокові тиски на платіжний баланс. При цьому Пекін, на відміну від Москви, діє дуже обережно, відповідно до конфуціанських настанов, аби не обвалити найвищий кредитний рейтинг АБІІ на рівні AAA (Stable), первісно присвоєний і підтверджений у 2021 р. цьому банку трьома найбільшими міжнародними рейтинговими агенціями — Moody's, Standard & Poor's і Fitch⁵⁹. Тому невдовзі після початку повномасштабного військового вторгнення Росії в Україну банк призупинив видачу кредитів Росії та Білорусі, а також узагалі весь бізнес, пов'язаний з цими країнами, і повідомив, що «забезпечить свою фінансову цілісність» і оцінить наслідки цього конфлікту для своїх операцій та економік країн, що до нього входять. І навіть базований у Шанхаї Новий банк розвитку БРІКС, незважаючи на значну присутність у ньому Росії, призупинив через російсько-український конфлікт здійснення нових транзакцій щодо РФ⁶⁰. Прикметно, що 8 квітня 2022 р. відбулася перша зустріч міністрів фінансів і керуючих центральними банками країн БРІКС, під час якої міністр фінансів РФ А. Сілуанов закликав країни — учасниці БРІКС розширити використання національних валют та інтегрувати свої платіжні системи, прискоривши створення власного аналога SWIFT.

Китай, який на початку 2022 р. взяв головування в БРІКС, має прийняти у себе його 14-й саміт наприкінці цього року. Темою саміту декларуються «формування високоякісних партнерських відносин і проголошення нової ери розвитку»⁶¹, що на практиці може втілитися в роздвоєння (біфуркацію) світової валютно-фінансової системи на дві частини — східну, де пануватиме Китай, і західну, де і далі пануватиме долар.

У цьому контексті на ретельну увагу заслуговує недавня офіційна заява голови МЗС КНР Ван І з пропозицією «запустити процес розширення БРІКС, вивчити стандарти і процедури розширення, поступово сформувавши консенсус»⁶². Відтак, цілком імовірним уже в короткостроковій перспективі,

⁵⁹ Credit Ratings Reports. *Asian Infrastructure Investment Bank*. URL: https://www.aiib.org/en/treasury/_other_content/rating-reports/index.html (дата звернення: 21.04.2022).

⁶⁰ АБИИ приостанавливает выдачу кредитов России и Белоруссии. *INTERFAX.RU*. 2022. Мар 03. URL: <https://www.interfax.ru/business/826135> (дата звернення: 25.05.2022).

⁶¹ Китай и Россия стремятся к расширению сотрудничества в рамках БРИКС. *The Epoch Times. Ukrainian Edition*. 2022. 12 апр. URL: <https://www.epochtimes.com.ua/ru/poslednie-novosti-mira/kitay-i-rossiya-stremyatsya-k-rasshireniyu-sotrudnichestva-v-ramkah-briks-142544> (дата звернення: 25.05.2022).

⁶² Новости Китая, утро: расширение БРИКС и беспилотный корабль-носитель. *ЭКД!* 2022. 20 мая. URL: <http://ekd.me/2022/05/novosti-kitaya-utro-rasshirenie-briks-i-bespilotnyj-korabl-nositel/> (дата звернення: 25.05.2022).

на нашу думку, є розширення членства в БРІКС за рахунок прихильних до стратегічної співпраці з Китаєм країн, що розвиваються, з потужною економікою, передусім з-поміж членів G20 (наприклад, Аргентини, яка підтримує запропоновану Китаєм Ініціативу щодо глобального розвитку⁶³, або тієї ж уже згадуваної Індонезії).

ВИСНОВКИ

Отже, повномасштабне російське вторгнення в Україну стало тригером політизації усієї системи міжнародних економічних відносин. Воно завдало серйозного удару по глобальному нормативному порядку постбіполярної доби, зокрема по його безпековій, політичній, торговельно-економічній, інвестиційній, валютно-фінансовій складових, його правозахисній інституційно-правовій тканині, повністю зруйнувавши підвалини спільного політико-правового простору Великої Європи — проекту, що активно розвивався під егідою ОБСЄ і Ради Європи після завершення «холодної війни», але вже з 2014 р. перебував у глибокій кризі.

Глобальний економічний та фінансовий порядок від 24 лютого 2022 р. вже не може розглядатись інклюзивним і всеохоплюючим, оскільки одна з великих світових держав за повномасштабну агресію проти України була піддана потужній санкційній ізоляції з боку світової демократичної спільноти й вдалася до енергійної самоізоляції від ключових акторів та інституцій цього порядку, зокрема консолідованого Заходу на чолі з США, світових фінансових інституцій, СОТ, правозахисних структур ООН, ОБСЄ і Ради Європи. Таким чином, російсько-українська війна фактично стала каталізатором розпаду спільного нормативно-правового, у тому числі правозахисного, простору, який склався в Європі й світі після завершення «холодної війни». Повномасштабна російська агресія проти України справила потужний негативний вплив на діловий, зокрема інвестиційний, клімат у глобальному вимірі, відчутно погіршивши — через глобальні виклики енергетичній та продовольчій безпеці й порушення ланцюгів поставок — коротко- і середньострокові перспективи зростання і капіталізацію транснаціональних високотехнологічних компаній. Проте цілком імовірно, що цей негативний тренд буде значною мірою компенсовано завдяки посиленню системної державної і міждержавної (союзної) підтримки оборонного та інших стратегічних секторів економіки в країнах, що відчувають пряму загрозу національній безпеці від наслідків російської агресії.

На фоні повномасштабної російсько-української війни далі розвиваються процеси стратегічної автономізації ключових акторів світової політики та економіки — США разом з англо-саксонськими країнами, ЄС, Китаю. Проте поки що ці процеси відбуваються в межах існуючої міжнародної фінансової системи і чинного глобального нормативного порядку світової торгівлі. Як наслідок, слід очікувати стрімкого, масованого і тривалого посилення гінізації багатьох сфер міжнародних економічних і валютно-фінан-

⁶³ Си Цзиньпин і президент Аргентини об'явили о початку Года дружественного сотрудничества. *Синьхуа Новості*. 2022. 06 фев. URL: http://russian.news.cn/2022-02/06/c_1310458213.htm (дата звернення: 25.05.2022).

сових відносин, зокрема, через спроби запровадження й використання різноманітних криптовалютних механізмів у «сірих зонах» країн «третього світу» (деякі регіони Тропічної Африки, Близького Сходу, Центральної Азії, Латинської Америки тощо).

Водночас сьогодні немає достатніх підстав для реальної біфуркації світового економічного і фінансового простору й формування в глобальному вимірі альтернативної існуючій валютно-фінансової системи із стрижневою роллю осі «Китай — Росія». Важливим індикатором для такого висновку може виступати політика фінансово й організаційно контрольованих Пекіном багатосторонніх банків розвитку — Азійського банку інфраструктурних інвестицій та Нового банку розвитку БРІКС, які від початку повномасштабного російського вторгнення в Україну ухвалили рішення про згортання своїх проектів і ділових операцій у РФ, аби уникнути санкцій та зберегти високі рейтинги інвестиційного класу від провідних рейтингових агентств світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Abay K., Breisinger C., Glauber J. et al. The Russia-Ukraine crisis: Implications for Global and Regional Food Security and Potential Policy Responses. *MENA Working Paper*. 2022. No. 39. 23 p. <https://doi.org/10.2499/p15738coll2.135913>
2. Jacob S., Hacker J.S., Hertel-Fernandez A., Pierson P., Thelen K. *The American Political Economy: Politics, Markets, and Power*. Cambridge, Cambridge University Press, 2021. 400 p.
3. Slater D. Asia's elusive Northeast Passage. *East Asia Forum Quarterly*. 2022. Vol. 14. No. 1. P. 14—18.
4. Піляєв І.С. Азійський банк інфраструктурних інвестицій: роль і тренди впливу на міжнародну фінансову систему. *Економіка України*. 2020. № 7 (704). С. 88—107. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2020.07.088>

Надійшла 27.05.2022

Прорецензована 08.06.2022

Доопрацьована 21.06.2022

Підписана до друку 30.06.2022

REFERENCES

1. Abay K., Breisinger C., Glauber J. et al. The Russia-Ukraine crisis: Implications for Global and Regional Food Security and Potential Policy Responses. *MENA Working Paper*, 2022, No. 39. <https://doi.org/10.2499/p15738coll2.135913>
2. Jacob S., Hacker J.S., Hertel-Fernandez A., Pierson P., Thelen K. *The American Political Economy: Politics, Markets, and Power*. Cambridge, Cambridge University Press, 2021.
3. Slater D. Asia's elusive Northeast Passage. *East Asia Forum Quarterly*, 2022, Vol. 14, No. 1, pp. 14-18.
4. Piliaiev I. Asian Infrastructure Investment Bank: role and trends of influence on the international financial system. *Economy of Ukraine*, 2020, No. 7 (704), pp. 88-107. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2020.07.088> [in Ukrainian].

Received on May 27, 2022

Reviewed on June 8, 2022

Revised on June 21, 2022

Signed for printing on June 30, 2022

Igor Piliaiev, Dr. Sci. (Politics), PhD (Econ.), Prof.,
Leading Research Fellow of the Sector of International Financial Research
Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine
26, Panasna Myrnoho St., Kyiv, 01011, Ukraine

TRANSFORMATION OF GLOBALIZATION PROCESSES
IN THE CONTEXT OF THE CONSEQUENCES
OF FULL-SCALE RUSSIAN INVASION OF UKRAINE

The full-scale Russian invasion of Ukraine has had a serious systemic impact on the geostrategic, especially security, geopolitical, economic, and financial, situation of key countries and regions of the world in terms of global order and economic development. The aim of the article is to identify and, based on interdisciplinary approach, analyze main trends in the transformation of globalization processes in the context of the consequences of Russia's full-scale war against Ukraine.

The critical escalation of the geostrategic struggle for world economic and financial leadership has led to the predominance of governments' geopolitical considerations over purely market considerations of comparative advantage. Under these conditions, globalization becomes very vulnerable to political decisions at the state and intergovernmental levels.

The key actors in the world economy and politics, the United States, the EU, and China, have been increasingly considering their participation in globalization from the standpoint of «strategic autonomy», but so far within the existing international financial system and current global world trade regulations. Instead, Russia, under strict sanctions from the world democratic community, has set a course for a break with the leading European and global institutions in terms of values and regulations as well as with the post-bipolar normative order.

The global challenges to energy and food security coupled with supply chain disruptions have significantly deteriorated the short- & medium-term prospects for growth and capitalization of transnational high-tech companies. One should expect a rapid, massive, and lasting shadowing of many spheres of international economic and monetary-financial relations, especially due to the attempts to introduce various cryptocurrency mechanisms in the «gray areas» of less developed regions of the world. At the same time, today there are no sufficient grounds for real bifurcation of the world economic and financial space. An important indicator for such a conclusion is the current policy of the multilateral development banks financially and administratively controlled by Beijing, i.e., the Asian Infrastructure Investment Bank and the BRICS New Development Bank.

Keywords: *globalization; Russia-Ukraine war; world order; international monetary and financial system; shadowing of international trade.*